

Dariusz Piskorski

"Prospettive teologiche per U XXI secolo", Rosino Gibellini (ed.), Brescia 2003 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 43/1, 223-228

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

mógłby być bardziej „sprowadzony na ziemię”, podobnie trzeba powiedzieć o związku liturgia i transcendentalia. Będziemy czekać na kolejne opracowania.

Recenzentowi trudno się oderwać się od tej lektury, chciałoby się nieustannie do niej wracać, a to ze względu, że tyle w niej nowych myśli i ujęć liturgii. Znane treści pojawiły się tu w nowej formie. Tej lekturze można zawdzięczać głębsze spojrzenie na liturgię, odkrywanie jej teologicznego sensu, można także dostrzec rację zaistnienia odnowy liturgicznej po Soborze Watykańskim II, która nie tyle polegała na odświeżaniu obrzędów ile na zgłębianiu teologicznym – interioryzacji liturgii.

Książka, którą czytelnik otrzymuje do rąk, jest cennym dziełem teologicznym – naukowym, do wykorzystania przez studentów nie tylko teologii, jako podręcznik, a także w celach pastoralnych, w pracy z ruchem Światło Życie. Duszpasterz znajdzie w niej odnowienie syntetycznego spojrzenia na liturgię promującą jej sprawowanie.

ks. Jan Decyk

Gibellini Rosino (ed.), *Prospettive teologiche per U XXI secolo*, collana *Biblioteca di Teologia Contemporanea*, Editrice Queriniana, Brescia 2003, ss. 424.

Prezentowana książka, której tytuł, w tłumaczeniu na język polski, brzmi:

Perspektywy teologiczne na XXI wiek zawiera osiemnaście artykułów napisanych przez autorów zaproszonych do współpracy w celu nakreślenia bilansu dwudziestowiecznej teologii oraz jej perspektyw na przyszłość. Redaktorem omawianej pracy zbiorowej jest Rosino Gibellini, autor licznych publikacji z dziedziny historii teologii, wśród których przypominamy, ze względu na pokrewieństwo tematu, wydaną w tej samej serii Biblioteki Teologii Współczesnej, której notabene jest dyrektorem, obszerną prezentację teologii minionego stulecia (*La teologia del XX secolo*, Brescia 1999⁴). Otwiera on refleksję nad perspektywami współczesnej teologii artykułem wstępnym, w którym przedstawia główne tendencje zaobserwowane w teologii XX wieku. Następnie autor wyjaśnia zasady wyboru zagadnień, które zostały podjęte w prezentowanej pracy.

W teologii minionego stulecia, które, w sensie politycznym i kulturalnym, rozpoczęło się pierwszą wojną światową i zakończyło rozbiorem muru berlińskiego – stąd nazwa «krótki wiek» (I. Berend, E. Hobsbawm) – Gibellini wyróżnia cztery «ruchy» teologiczne.

Pierwszy z nich gromadzi tzw. *teologie tożsamości*, wywodzące się od teologii Słowa Bożego (K. Barth) i teologii Objawienia chrześcijańskiego (H.U. von Balthasar), a współcześnie reprezentowane przez teologię postliberalną (H.

Frei, G. Lindbeck) i teologię antymodernistyczną (J. Milbank). Charakterystyczną cechą tychże teologii jest zaangażowanie na rzecz uwydatnienia tożsamości wiary chrześcijańskiej i specyfiki poznania teologicznego w obliczu wspólnego pluralizmu oraz brak zainteresowania poszukiwaniami wspólnego fundamentu dla oparcia dialogu wiary z kulturą (*nonfoundationalism*), co prowadzi do rezygnacji z funkcji apologetycznej teologii (*unapologetic*).

Drugi «ruch» w dwudziestowiecznej teologii, z troską o zachowanie tożsamości chrześcijańskiej łączy staranie o ukazanie wagi przesłania chrześcijańskiego dla świata w sposób czytelny dla kolejnych generacji. Te *teologie współ-relacji* (*teologie della correlazione*), do których Gibellini zalicza teologię egzystencjalną (R. Bultmann), teologię kultury (P. Tillich), teologię antropologiczną (K. Rahner), teologię doświadczenia (E. Schillebeeckx), teologię ekumeniczną i «między-religijną» (H. Kung) oraz teologię hermeneutyczną (C. Geffre, D. Tracy), realizują swój cel na drodze mediacji pomiędzy biegunem Objawienia chrześcijańskiego a biegunem złożonej rzeczywistości ludzkiej. Odwołują się one do tzw. przewrotu antropologicznego w teologii (K. Rahner), przygotowanego przez program powrotu do źródeł francuskiej *nouvelle theologie* (M. Chenu, Y. M. Congar, J. Daniello, H. de Lubac).

Teologie polityczne, trzecia tendencja, w ramach przewrotu antropologicznego dokonały «przewrotu politycznego» w teologii, starając się uwydatnić zawartość społeczną i polityczną przesłania chrześcijańskiego (J.B. Metz, J. Moltmann). Wychodzą one z przekonania, że u podstaw kryzysu chrześcijańskiej tożsamości leży nie tyle słabość teorii ile praktyki, stąd konieczność poparcia ortodoksji «ortopraksją» i uprawiania teologii, w której teoria jest zorientowana na praktykę i weryfikowana przez praktykę (M. Lamb).

W erze globalizacji i tzw. «trzeciego» Kościoła (W. Bilhimann), który z zachodniego staje się rzeczywiście ogólnoswiatowym, teologia uświadamia sobie swój podwójny wymiar: lokalny, wynikający z konkretnego kontekstu historyczno-kulturowego i globalny, odzwierciedlający jej uniwersalność (R. Schreiter). Do owych *teologii ery globalizacji* zaliczone zostały: południowoamerykańska teologia wyzwolenia, afrykańska teologia inkulturacji, azjatycka nowa teologia religii, jak również teologia feministyczna i ekologiczna.

Gibellini, poszukując ogólnej charakterystyki teologii XX wieku, wskazuje na ich pasję dla Królestwa Bożego, na przejście od bycia funkcją Kościoła do istnienia w służbie Królestwa Bożego na ziemi (J. Moltmann), stąd tytuł referowanego artykułu: *Pasja dla Królestwa. Drogi dwudziestowiecznej teologii* (*Passione per U Regno. Percorsi del Novecento teologico*, ss. 5-26).

Po tej zwężłej prezentacji najbardziej reprezentatywnych nurtów teologii minionego stulecia umieszczone zostały trzy artykuły, które dotyczą szczególnie żywotnych tendencji we współczesnej teologii europejskiej i północnoatlantyckiej.

J. Moltmann (*Il passo del duemila. Progresso e abisso*, ss. 27-48), autor *Teologii nadziei* (1964), zastanawia się nad kulturowym dziedzictwem, które wyznacza szlak nowego stulecia. Stwierdza on, że nad XXI wiekiem ciąży nie do końca jeszcze minione stulecie: «postępu» (XIX w.) i «otchłani» (XX w.). Pierwsze z nich to «wiek początków bez końca» naznaczony mesjanistyczną nadzieją leżącą u źródła nowożytności, a związaną z odkryciem Ameryki oraz z poskromieniem natury za pomocą nauki i techniki. Drugie, to «wiek końca bez początków», który rozpoczął się wraz z pierwszą wojną światową. Następnie autor stara się przedstawić nadzieje przyświecające ludzkości na progu nowego tysiąclecia. Są to, jego zdaniem, te same nadzieje, które w XIX stuleciu dały początek nowoczesnemu światu, nadzieje wzniecone przez rewolucję demokratyczną i przemysłową. Dziś jednak łączą się one ze świadomością niebezpieczeństw, jakie niesie ze sobą postęp: *Z nadziejami ludzkości XIX wieku, żyjemy pomiędzy zbiorowymi mogiłami XX stulecia* (s. 40).

W. Jeanrond (*Il carattere ermeneutico della teologia*, ss. 49-71) podejmuje się omówienia zagadnienia hermeneutycznego charakteru teologii. Po krótkim przedstawieniu ewolucji myśli hermeneutycznej zatrzymuje się nad żywo dyskutowaną w XX w. kwestią relacji pomiędzy teologią a hermeneutyką. Rozważa postęp, jaki w tej dziedzinie dokonał się w filozofii, którego wyznacznikiem są dzieła Gadamera i Ricoeura oraz osiągnięcia teologii hermeneutycznej aż po prace Geffre i Tracy. Na koniec autor stara się uwydatnić wyzwania, przed jakimi teologia świadoma swego hermeneutycznego charakteru staje na progu nowego stulecia. Są one związane z rozpoznaniem historycznym uwarunkowaniem podmiotu interpretującego, dotykają zagadnienia pluralizmu tekstu biblijnego i jego interpretacji, znajdują swój wyraz w postulowanej hermeneutyce kontekstualnej i interkulturalnej.

E. Arens (*Nuovi sviluppi della teologia politica. La forza critica del discorso pubblico su Dio*, ss. 73-92), jeden z bardziej znanych przedstawicieli nowej teologii politycznej, przedstawia początki, kierunki późniejszego rozwoju oraz perspektywy tegoż nurtu teologicznego, który zamierza *uwydatnić, w sensie deprivatyzacji, nastawienie publiczne i polityczne wiary żydowskiej i chrześcijańskiej oraz jednocześnie przezwyciężyć w tenże sposób egzystencjalnie i subiektywistycznie zredukowaną mowę o Bogu, na rzecz mowy o Bogu uważnej na aspekty socjalne i politycznie czujnej* (s. 73).

W dalszej części książki zamieszczone zostały artykuły dotyczące tzw. *teologii kontekstualnych*. Określenie to, choć często używane, jest niezbyt trafne, biorąc pod uwagę, że każda refleksja teologiczna jest historycznie i kulturowo uwarunkowana, jak to słusznie zaznaczają Gibellini (s. 23) i Gutierrez (s. 93). Dostrzega się w nim wyraz nieuprawnionej «uniwersalizacji» perspektywy teologii zachodniej związanej z nieaktualną już teologiczną mapą świata.

G. Gutierrez (*Situazione e compiti della teologia della liberazione*, ss. 93-111) przedstawia obecną sytuację latynoamerykańskiej teologii wyzwolenia, zastanawiając się nad zadaniami, jakie stają przed nią w obliczu nowych wyzwań politycznych i kulturowych, pojawiających się na obszarze Ameryki Południowej w epoce postmodernizmu, pluralizmu religijnego i globalizacji.

S.K. Nsapo (*Tendenze attuali della teologia africana*, ss. 113-148) prezentuje panoramę dwudziestowiecznej teologii afrykańskiej. Analizuje teologiczny projekt inkulturacji oraz jego związki z kwestią wyzwolenia, a w części końcowej artykułu zatrzymuje się nad epistemologią i metodologią teologii afrykańskiej.

M. Amaladoss (*Insieme verso il Regno. Teologia asiatica emergente*, ss. 149-167) przedstawia rozwój i charakterystykę teologii na niezwykle zróżnicowanym kulturowo kontynencie azjatyckim. Autor wskazuje na specyfikę teologii azjatyckich, które, w kontekście pluralizmu religijnego, odwołują się do pojęć i ideałów wielkich religii Wschodu odległych od dychotomicznej kultury grecko-rzymskiej. Dają one wyraz odczuwanej mocno potrzebie przezwyciężenia uniformizmu w formułowaniu i przeżywaniu wiary.

E. Green (*Al crocicchio delle strade. Teologia femminista all'inizio del XXI secolo*, ss. 169-182) opisuje specyfikę i problematykę teologii feministycznej zainicjowanej w drugiej połowie XX w. i rozwijającej się zwłaszcza w krajach anglosaskich.

Dwa następne artykuły poświęcone są teologii moralnej.

M. Vidal (*Trasformazioni recenti e prospettive di futuro nell'etica teologica*, ss. 183-212) przedstawia przemiany, jakie po Soborze Watykańskim II dokonały się na polu etyki teologicznej oraz kierunki jej dalszego rozwoju.

D. Mieth (*Immagine dell'uomo e dignità umana. La prospettiva cristiana della bioetica*, ss. 213-226) poświęca swą refleksję bioetyce, koncentrując się na potrzebie oparcia refleksji i praktyki w tej dziedzinie na fundamentalnym etycznym pojęciu godności ludzkiej.

Kolejny artykuł dotyka zagadnienia historii Jezusa, które od ponad dwóch stuleci nieprzerwanie pasjonuje biblistów, historyków i teologów.

G. Segalla (*La terza ricerca del Gesù storico e il suo paradigma postmoderno*, ss. 227-250) analizuje cechy charakterystyczne nurtu tzw. «trzeciego poszukiwania» (N.T. Wright) Jezusa historycznego, który począwszy od lat osiemdziesiątych rozwija się zwłaszcza w środowisku anglo-amerykańskim. Ukazuje on istotne różnice pomiędzy obecnym sposobem podejścia do zagadnienia Jezusa historii a poprzednim zainicjowanym przez E. Kasemanna. Są one skutkiem lepszej znajomości judaizmu z czasów Jezusa, reorganizacji kryteriów historyczności oraz większej świadomości subiektywnego i niepełnego charakteru rekonstrukcji dokonywanych przez historyków.

D. Tracy (*Forma e frammento: H recupero del Dio nascosto e incomprendibile*, ss. 251-273) w kontekście nowożytności i postmodernizmu podejmuje problem mowy o Bogu, jedno z centralnych zagadnień z dziedziny teologii systematycznej. Wskazuje on na potrzebę przezwyciężenia marginalizacji teologii apofatycznej, jaka dokonała się w erze nowożytnej. Artykuł, o którym mowa, stanowi antycypację przygotowywanej przez autora książki *This Side of God*.

Cztery kolejne artykuły dotyczą problematyki ekumenizmu oraz dialogu między różnymi tradycjami religijnymi.

Y. Spiteris (*La teologia ortodossa. «Riscoprire» il suo passato. La teologia dei Padri riproposta all'uomo di oggi*, ss. 275-307) przedstawia panoramę współczesnej teologii prawosławnej z obszaru języka rosyjskiego, greckiego i rumuńskiego, koncentrując się na najbardziej nurtujących ją zagadnieniach, takich jak: doświadczenie Boga jako problem gnozeologiczny, personalizm chrześcijański, relacja Boga do świata i człowieka oraz trynitarno-sakramentalna natura Kościoła.

P. Neuner (*Il cammino deli'ecumenismo nel XX secolo*, ss. 309-329) podejmuje zagadnienie ruchu ekumenicznego, którego wyjątkowo intensywny rozwój wpisał się w historię XX wieku. Przypomina jego historię oraz ukazuje zbliżenie, jakie dzięki zaangażowaniu ekumenicznemu dokonało się pomiędzy chrześcijanami różnych wyznań.

H. Waldenfels (*Oriente e Occidente. Teologia cristiana e pensiero asiatico*, ss. 331-352) w swym artykule zajmuje się problemem dialogu pomiędzy chrześcijaństwem a azjatyckimi tradycjami religijnymi. W dialogu tym spotkanie i konfrontacja dotyka kluczowych zagadnień teologicznych: koncepcji Boga oraz rzeczy ostatecznych.

C. Geffre (*Verso una nuova teologia delle religioni*, ss. 353-372) przedstawia, dialogując z innymi teologami (J. Dupuis, H. Kling, R. Panikkar, D. Tracy), proces rodzenia się w ostatnich dziesięcioleciach nowej teologii religii.

Dwa ostatnie artykuły poświęcone są teologicznym implikacjom postmodernizmu i globalizacji.

R. Schreiter (*La teologia postmoderna e oltre in una Chiesa mondiale*, ss. 373-388) ukazuje różnorodność odpowiedzi teologicznych na wyzwania związane z przejściem od epoki nowożytnej do ery postmodernistycznej oraz z nowym ogólnowiatowym obliczmem Kościoła.

J.B. Metz (*Proposta di programma universale del cristianesimo nell'eta della globalizzazione*, ss. 389-402) wychodząc od konstatacji faktu destrukcyjnej religijnej «konkurencji», będącego jednym z rezultatów procesu globalizacji, podejmuje się nakreślenia programu przeżywania uniwersalnego charakteru chrześcijaństwa w tym nowym kontekście dialogu i konfrontacji pomiędzy różnymi religiami i kulturami.

Jak widać, prezentowana książka jedynie w ograniczonym zakresie podejmuje się bilansu teologicznego XX wieku. Przedstawione w niej podsumowania zmierzają, zgodnie z wyznaczonym celem, ku naświetleniu perspektyw przyszłego rozwoju myśli teologicznej. Nie znajdujemy tu kompendium rezultatów osiągniętych dotychczas przez poszczególne dyscypliny teologiczne, lecz próbę wyszczególnienia tych spośród głównych tendencji dostrzeganych w teologii chrześcijańskiej, które wydają się być szczególnie ważne i żywotne na progu nowego stulecia. Nie tylko konkluzje poszczególnych badaczy, lecz już sama struktura dzieła wyznaczona przez podjęte tematy odzwierciedla charakterystyczną dla współczesnej teologii wrażliwość na historyczno-kulturowe uwarunkowania adresatów Ewangelii. Świadomość problemu hermeneutycznego skłania do pójścia drogą teologii tworzonych w odpowiedzi na konkretne problemy lokalnej wspólnoty, lecz jednocześnie poszukującej uniwersalnego wymiaru Słowa Bożego. Wynikający stąd pluralizm teologiczny nie podważa obiektywnego charakteru prawdy.

Z poszczególnych opracowań wynika jasno, że postępujące przeobrażenia ekonomiczne, kulturowe i polityczne w nieunikniony sposób wpływają również na myśl teologiczną. W warunkach «globalnej pluralistycznej wioski» problemy takie jak dialog między religiami, ekumenizm, czy też społeczny wymiar Ewangelii nabierają znaczenia, domagając się od teologii zarówno lepszego ukazania własnej tożsamości, jak i poszukiwania fundamentu dla spotkania i dialogu z innymi.

Prezentowana praca zbiorowa zasługuje bez wątpienia na uwagę, choć zebrane w niej artykuły, zgodnie ze słowami redaktora, nie są wyczerpującą encyklopedyczną panoramą podejmowanych zagadnień, lecz sondażami, które łączą retrospekcję z oceną perspektyw na przyszłość (por. s. 23). Zawiera ona wiele cennych informacji i analiz dotyczących ostatniego okresu historii teologii, jak również wskazówek natury bibliograficznej. Przede wszystkim jednak skłania ku twórczej refleksji, wskazując na zagadnienia kluczowe dla postępu w dziedzinie teologii.

Dariusz Piskorski

Janusz Nawrot, *Przyjaźń w „Etykach” Arystotelesa, w pismach mądrościowych Septuaginty oraz w Nowym Testamencie*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2004, ss. 560.

Praca składa się z czterech części, racjonalnie podzielonych: *Świat Etyk Arystotelewskich*; *Starotestamentalny świat pism gnomicznych*; *Świat Nowego Testamentu*; *Przyjaźń u Arystotelesa i w Biblii. Analiza porównawcza*. Każda z części